

Oikeusministeriölle

Viite: OM/17/41/2014

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto uhridirektiivin täytäntöönpanoa koskevasta työryhmämietinnöstä.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi työryhmän mietintöä lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Työryhmän mietinnön keskeiset ehdotukset ja tavoitteet

Työryhmän mietinnössä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, oikeudenkäymiskaarta, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia, vankeuslakia sekä rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettua lakia. Ehdotetuilla muutoksilla pantaisiin täytäntöön rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskeva Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU (jatk. rikosuhridirektiivi).

Työryhmän tehtävänä oli valmistella direktiivin täytäntöönpanoa lukuun ottamatta uhrien tukipalveluja koskevia artikloja. Näiden osalta valmistelua on tehty uhripoliittisessa toimikunnassa, jonka loppuraporttia varten lapsiasiavaltuutettu vastasi keväällä 2014 esitettyihin kysymyksiin lapsiuhrienäkökulmasta.¹

Rikosuhridirektiivillä määritetään rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset, joita on sovellettava rikosoikeudellisissa menettelyissä koko Euroopan unionin alueella. Direktiivin tavoitteena on parantaa rikoksen uhrin asemaa.

Työryhmämietinnön sisältämän hallituksen esityksen tavoitteena on panna direktiivi täytäntöön lukuun ottamatta edellä mainittuja tukipalveluja koskevia 8 ja 9 artiklaa. Esityksen mukaan kansallinen lainsäädäntö täyttää pitkälti direktiivin vaatimukset, mutta lainsäädäntöä on täydennettävä esitutkintalain säännöksiä asianomistajalle tehtävistä ilmoituksista ja asiakirjojen kääntämisen sekä direktiivin 22 artiklassa edellytetyn uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn osalta.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Perustelut lapsiasiavaltuutetun kannanotoille

Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapsen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Lapsen oikeuksien yleissopimusta tulee tulkita kokonaisuutena. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja toteutumista valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu toteutuu, kun kaikki yleissopimuksessa taatut lapsen oikeudet toteutuvat.²

Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt seuraavat artiklat perustavanlaatuisiksi yleisperiaatteiksi koko lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanossa:

- lapsen edun ensisijaisuus kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3(1) artikla)
- lapsen oikeus syrjimättömyyteen ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua (2 artikla)
- lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla, erityisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä (12 artikla),
- lapsen oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 artikla)

Lapsiuhrien näkökulmasta muita keskeisiä lapsen oikeuksien yleissopimuksen artikloja ovat:

- Lapsen oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon (3(2) art)
- Lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavien laitosten ja palveluiden velvollisuus noudattaa toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa (3(3) art)
- Lapsen suojelu seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä (34 art)
- Lapsen suojelu kaikenlaisen ryöstämisen, myymisen tai kauppaamisen uhriksi joutumiselta (35 art)
- Lapsen suojelu kaikilta muilta hänen hyvinvointiaan jollain tavoin uhkaavilta hyväksikäytön muodoilta (36 art)
- Kaltoinkohtelun, hyväksikäytön, kidutuksen tai muun epäasiallisen kohtelun uhriksi joutuneen lapsen toipumisen ja sopeutumien edistäminen (39 art)

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lapsiuhrien auttamisessa, prosessien eri vaiheissa, huomioidaan myös Euroopan neuvoston ministerikomitean lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat³, joihin Suomi on sitoutunut. Lapsiuhrien aseman parantamiseksi olisi erilaisissa kehittämistoimissa arvioitava suomalaista oikeudenkäyttöä Euroopan neuvoston lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevien suuntaviivojen toimeenpanon kannalta. Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että suuntaviivat on mainittu sekä työryhmämietinnössä että uhripoliittisen toimikunnan loppuraportissa.

Esityksen vaikutusten arviointi

Työryhmä mietintö sisältää yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin asianomistajan asemaan sekä sukupuolivaikutusten arvioinnin. Lisäksi on arvioitu taloudellisia vaikutuksia ja vaikutuksia viranomaisten toimintaan.

Lapsivaikutusten arviointia ei ole erikseen tehty, mitä on pidettävä selkeänä puutteena. Lapsivaikutusten arviointi perustuu lapsen oikeuksien sopimuksen vaatimukseen asettaa lapsen etu ensisijaiseksi harkintaperusteeksi kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa. Kohdassa, jossa arvioidaan vaikutuksia asianomistajan asemaan, todetaan, että ”*ehdotetulla arviointimenettelyllä parannetaan haavoittuvien uhrien tunnistamista ja turvataan uhrin mahdollisuus saada hyväkseen erityistoimenpiteitä silloin, kun se on uhrin suojelemi-*

seksi tarpeen". Lapsi on haavoittuva uhri, mutta edellä todettu on ennemminkin tavoite kuin riittävä arviointi sen vaikutuksista lapsiin.

Arvio työryhmämietinnön ehdotuksista

Lapsiasiavaltuutettu toteaa yleisenä huomiona, että työryhmän mietinnössä lapset on huomioitu pääasiasa hyvin niissä kohdin, kun kyse on nimenomaisesti lapsiuhreja koskevista säännöksistä. Monissa ko. kohdissa todetaan, että uhripoliittinen toimikunta on arvioinut, että kyseisen artiklan tavoitteiden toteutumista voidaan edistää menettelytapojen kehittämällä ja koulutuksella ja viitattu toimikunnan loppuraporttiin.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että tämä voi olla hyvinkin mahdollista, mutta samanaikaisesti edellyttää, että valtioneuvosto huolehtii uhripoliittisen toimikunnan loppuraportin sisältämien suositusten toimeenpanosta myös käytännössä.

Työryhmämietinnön puutteena on, että lapsia ei ole huomioitu kohdissa, joissa käsitellään aikuisiin uhreihin liittyviä säännöksiä. Lapset tulisi aina huomioida myös aikuisia rikoksen uhreja koskevista prosesseista, heille tarjotuissa palveluissa ja tukitoimissa. Tämä olisi tarpeen näkyä vähintäänkin hallituksen esityksen perusteluissa.

Mietinnössä todetaan kohdassa, jossa käsitellään lapsiuhrien kohtelua direktiiviä sovellettaessa (s. 20, 1 artiklan 2 kohta), että se ei edellytä lainsäädäntömuutoksia. Kyseiset kansalliset säännökset ovat esitutkintalain 4 luvun 6 ja 7 §. Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää kuitenkin huomiota 7 §:ssä todettuun vaatimukseen, jonka mukaan lapsiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on annettava mahdollisuuksien mukaan erityisesti tähän tehtävään perehtyneille tutkijoille. Käytännössä tähän ilmeisesti pyritään säännönmukaisesti.

Lapsiasiavaltuutettu pitää erittäin tärkeänä, että poliisien koulutuksessa varmistetaan, että erityisen perehdytyksen saaneita tutkijoita on riittävästi koko maan laajuisesti. Tämän ohella on varmistettava, että kaikilla ammattiryhmillä, jotka kohtaavat mahdollisia lapsiuhreja, on riittävät tiedot ja taidot tunnistaa lapseen kohdistunut rikos ja auttaa heitä kulloinkin oikealla, lapsiystävällisellä tavalla.⁴

Lopuksi lapsiasiavaltuutettu korostaa lapsen osallisuuden tärkeyttä prosessien eri vaiheissa. Osallisuus on kaikenikäisten lasten oikeus, jonka toteuttamistapa valitaan lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapset tulisi huomioida siten muun muassa artiklojen 3–9 arvioinnissa (s. 23–30) nimenomaisesti. Lapsen mielipiteiden selvittäminen ja niiden huomioiminen on välttämätöntä, jotta lapsiuhrien (suoran tai välillisen uhrin) tunnistaminen ja auttaminen tapahtuisivat lapsen edun edellyttämällä tavalla. Lasta on kuunneltava ja kuultava. Lapsen osallisuus voi toteutua tehokkaasti vain, jos lapsi saa riittävästi tietoa hänelle ymmärrettävällä tavalla välitettynä. Oikeusturvakeinojen kehittäminen huomattavasti entistä lapsiystävällisimmiksi on ratkaisevaa, jotta lapsiuhrien oikeudet kaikkiaan toteutuvat tehokkaasti.

Jyväskylässä 29.5.2015

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

¹ Lapsiasiavaltuutetun lausunto 27.3.2014/ Kirjallinen kuuleminen lapsille tarkoitetuista rikoksen uhrien palveluista http://lapsiasia.ssthosting.fi/?page_id=790

2

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14_&Lang=en

³ EN:n ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_FI.pdf

⁴ Lapsiasiavaltuutettu on esittänyt huolensa riittävästä koulutuksesta lapsen kohdistuvan väkivallan tunnistamiseksi Poliisiammattikorkeakoululle, Poliisihallitukselle sekä lääkäreiden ja hammaslääkäreiden koulutuksesta vastaaville yliopistoille tänä keväänä (Lapsiasiavaltuutetun kysely poliisien ja lääkärien koulutuksesta vastaaville tahoille 27.2.2015, dnro LAPS/11/2015). Lisäksi lapsiasiavaltuutettu on lähettänyt 27.5.2015 kirjeen asiasta myös sosiaalityön koulutuksesta vastaaville yliopistoille sekä sairaanhoitajien, terveydenhoitajien ja kättilöiden koulutuksesta vastaaville ammattikorkeakouluille.